

Paksy Zoltán

A Muraköz és a Muravidék megszállása 1919-ben

Az első világháború befejeződése Zala megyében is bomlást és zűrzavart hozott magával. A legtöbb gondot a frontról hazaszökött vagy leszerelt katonák garázdálkodása okozta. A háborús szenvedések sokakat bosszúra sarkalltak, elsősorban a felelősnek tartott államhatalom helyi képviselőivel szemben. A legtöbb helyen azért támadták meg a falusi jegyzőket, mert a háború idején kiutalt hadisegélyek igazságtalan elosztásával vádolták őket. Ez különösen a vármegye nemzetiségek lakta vidékén következett be, ahol sok településen kényszerültek elmenekülni a jegyzők.

Ez idő alatt Zala vármegye közgyűlése 1918. november 12-én összeült és Thassy Gábor tiszti főorvos indítványára „egyhangú lelkesedéssel” kimondta, hogy csatlakozik a Károlyi Mihály vezette Nemzeti Tanácshoz, támogatja kormányát és „bizalommal viseltetik iránta”.³ Ezenkívül a közgyűlés csupán egyetlen kérdésrel foglalkozott, a Muraköz és Muravidék térségében kialakult helyzettel, ahol Kolbenschlag Béla alispán⁴ beszámolója szerint „rablóbandák és zendülők” ellen a helyi és a zalaegerszegi nemzetőrök felvették a harcot, s igyekeznek a rendet és a közbiztonságot megővni. Ugyancsak közölte az alispán, hogy ez ügyből kifolyólag „a varasdi főispánnal, alispánnal és rendőrkapitánnyal a baráti jó viszony fenntartása érdekében érintkezésbe lépett és azt a jövőben is fenntartani kívánja”.

Zala vármegye közgyűlése a következő ülést 1918. december 13-án tartotta meg, ahol a vármegye főispánja, Bosnyák Géza a magyar kormány politikájával szemben meglévő egyet nem értése miatt lemondott tisztéről. Ettől kezdve a megyét Kolbenschlag alispán irányította, aki ekkor részletes jelentést tett a vármegye nemzetiségi területein történt eseményekről. A jelentésből láthatóvá válnak azok az események, amelyek Zala megye muraközi és muravidéki területein az 1918. október végét követő egy hónapban történtek, s jól kivehető a magyar hatóságok reakciója és szemlélete. Zala vármegye alispánja tehát a következő jelentést adta ki 1918. december 13-án:⁵

„A Horvátországban fellépett jugoszláv áramlat
3 Zala Megyei Levéltár (ZML) Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1918. november 12.

4 Kolbenschlag Béla 1907 és 1917 között Zala vármegye főjegyzője, 1917-től 1922. március 2-ig a vármegye alispánja, majd december 19-ig a vármegye főispánja volt.

5 ZML Vegyes egyedi iratok gyűjteménye, 4440-4442. szám.

ezen eszméknek a muraközi horvátokat is meg akarta nyerni. Ezen törekvést már régebben figyelemmel kísértem és a muraközi 2 főszozolgabíróat a legéberebb figyelemre és örködésre utasítottam.

A helyszínen, különösen az évek hosszú során Horvátországban tartózkodó Szeiverth Sándor ezredes, volt varasdi lakostól arról értesültem, hogy több mint egy éve lehetett aggasztó tüneteket észlelni a horvátok körében. A szerb propaganda Horvátországban mindinkább erősödött a magyarság rovására és az utóbbi időben már annyira fajult ez az állapot, hogy a Varasdon tartózkodó magyarok, mivel életüket és vagyonukat látták veszélyeztetve, kénytelenek voltak Magyarországra menekülni.

A menekültektől a Horvátországban támadt teljes anarchiáról és az ún. zöld kádernek [a monarchia hadseregéből elszökött és az erdőben bujkáló horvát katonákat nevezték zöld kádereknek – P. Z.] a horvátországi fosztogatásairól és gyújtogatásairól szereztem értesítést.

Az ún. zöld káder, Szeiverth Sándor ezredes közlése szerint mintegy 50.000 emberből állott és célja volt a Muraközbe és Magyarországra betörni, a Mura hidat felrobbantani, és a Muraközt megszállni. Szeiverth Sándor ezredes már olyan híreket is közölt velem, hogy a varasdi ulánusok azt beszélték, hogy egy hét alatt Csáktornán lesznek.

Ilyen körülmények között a harctéren fokozatosan fejlődő események, valamint a belpolitikai viszonyok miatt sürgős szükségnek tartottam a Dráva vonal megerősítését. Ennélfogva a múlt hó 24-én [1918. október 24-én] megkerestem a nagykanizsai 20. honvéd pótszázad parancsnokságát, hogy a Muraközben kezdett izgatások megakadályozására és az ezen izgatásokból bekövetkező államellenes magatartások és rendbontások megakadályozására egy zászlóalj karhatalmat rendeljen ki. Majd a főispán úr Öméltósága távbeszélőn érintkezésbe lépett a honvédelemügyi miniszter úrral, aki többszöri sürgetésünkre 26-án azt közölte, hogy elrendelte a Dráva vonal megerősítését. A honvédelemügyi miniszter úr rendeletére a nagykanizsai 20. honvéd pótszázadból 2 századnyi karhatalom és a szombathelyi 11. huszárezredtől egy gépfegyveres szakasz rendeltetett ki, amelyből 1 századot Csáktornyára, 1 századot pedig Perlakra kértem vezényelni. Intézkedésemre ezekhez csatlakoztak a 38. hadosztálynak a Muraközben a rekvirálásoknál segédkező osztagai, amely karhatalom megfigyelő különítményeket és őrségeket felállítva várta az eseményeket. [...]

Többszöri és állandó sürgetésemre rendeltetett is ki néhány századnyi karhatalom úgy, hogy a múlt hó 30-án, amikor a Muraközből hazautaztam, 860 főnyi karhatalom állott a Dráva vonal védelmére, azonban a múlt hó 31-én és a folyó hó 1-én Budapesten lefolyt események hatása alatt a kirendelt katonaság legnagyobb része önkényesen eltávozott és [az] ezek pótlására kirendelt katonaság is megérkezése után a legnagyobb részben a helyét elhagyta.

Az események teljességéhez tartozik annak fel-
említése is, hogy október hó utolsó napjaiban Csáktornyan
a járásból magamhoz hívtam a községi elöljáróságoknak
általam személyesen ismert tagjait és minden kényszer
nélküli, fesztelen beszélgetés keretében kérdeztem tőlük,
hogy az elkövetkező események során hűek kívánnak-e
maradni a magyar államhoz, avagy Horvátországhoz
kívánnak csatlakozni? Őszinte örömmel és megnyugvás-
sal hallgattam, amint a jelenlévők mindnyájan önként és
minden befolyás nélkül becsületszavukra azt jelentették
ki, hogy bármi történjék, és bárhogyan alakuljanak az
események, hűek fognak maradni a magyar államhoz
és a magyar állam eszméjéhez. Hasonló hazafiúi lelkes
magatartást a perlaki járásban már kevésbé tapasztaltam,
és a lakosságon bizonyos idegenkedést észleltem, de a
magyar állam elleni ellenséges magatartásnak nem volt
semmi nyoma és jelenleg sincs.

A budapesti események és a hadseregben beál-
lott rend- és fegyvelembomlás vármegye szerte éreztették
hatásukat. Megindult a rablás és fosztogatás, a tömegek
zavargása, s ezen folyamat általános oka: a harctérről
visszatért katonaság féltelenkedése. Az első rendbontási
hírek a muraközi és az ezekkel határos járásokból érke-
tek, s az ott a horvát „zeleni káder” betörése ellen és a
határvédelemre tett előzetes intézkedéseimet a vármegye
belsejében mutatkozó rendzavarások, rablások, foszto-
gatások megakadályozására és a rend helyreállítására is
ki kellett terjesztenem.

[...] Az első hírek hatása alatt tett intézkedé-
seim dacára november 1-jén Csáktornyáról, Perlakról,
Nagykanizsáról érkeznek jelentések a járásban észlelhető
nyugtalanodásokról. A legveszélyesebbnek látszó pont
Légrad volt e napon, ahol tartanunk lehetett a horvát
„zöld káder”-nek nevezett rablóbanda betörésétől.

A lakosságot megfélemlítette a mintegy 800
főnyi „zöld káder”-beli katonának Kaproncára való betö-
résének a híre, s minden pillanatban attól tartottak, hogy
a fosztogatók Légrad felé veszik útjukat. A helyzet fenye-
gető voltát még inkább növelték azok a jelentések, amik
Perlakról érkeztek a karhatalomnak kirendelt katonaság
szökéséről, s az a körülmény, hogy újabb karhatalmat
nem kaphattunk.

Ezek hatása alatt Légradon november 2-án
elrendelte a főszolgabíró a kiűrtést olyképp, hogy a
lakosságnak azt a részét, amely nem érezte magát biz-
tonságban, távozásra szólította fel.

November 2-ára, bár nem Légradon, hanem
Perlakon a helyzet fel is borult. A csőcselék egyesülten
a hazatérő katonasággal Murakirály–Perlak állomáson a
vasútállomás jelző tábláit letépte, Perlakon pedig – hon-
nan már előző nap a karhatalomnak kirendelt katonaság
megszökött – üzleteket tört fel, azokat teljesen kifosztot-
ta, kirabolta, s a zavargó tömegnek mi sem állta útját.
Míg Perlakon a viszonyok teljes felborulással fenyegettek
a mi lakosságunk részéről, azon igyekeztem, hogy hatá-

rainkat garanciális úton megvédhessük és így nagyobb
erővel és biztonsággal állhassuk útját a belülről fenyegető
veszedelemnek.

E célból Csáktornyáról érintkezést teremtet-
tem meg Varasddal és sikerült Terbócz szolgabíró útján
megbeszélést folytatnom a varasdi rendőrkapitánnyal.
A megbeszélés ismét arról győzött meg, hogy horvát
hivatalos oldalról határaink teljes biztonságban vannak, e
részben nincs mitől tartanunk. A következő nap igazolta
is ezen feltevést.

Ez a következő nap – november 3-ika – egyike
volt a legizgalmasabb napoknak. Az előző napi beszél-
getés hatása alatt a belső rend helyreállítására fordított-
tam teljes figyelmemet, s ezen munka közben jelenti a
csáktornyai főszolgabíró, hogy Varasd irányából több
százra menő felfegyverzett tömeg közeledik Csáktornya
felé. Csáktornyan magában levő pár főnyi csendőrség és
katonaság, a Dráva hídnál lévő maroknyi őrség távolról
sem voltak elegendők arra, hogy ellenállásra még csak
gondolni is lehessen. Így a főispán úrral egyetértőleg, bár
fájdalmasan érintett, elhatároztam Csáktornya kiűrtését
és átengedését a betörni készülő tömegnek. S amíg az
ez irányú intézkedések megtétték, a varasdi rendőrka-
pitány horvát reguláris katonasággal ezt a fosztogatni,
rabolni indult csőcseléket szétverte, a veszélyt elhárította
s meggyőzött bennünket arról, hogy horvát hivatalos
részről nemhogy tartanunk nem kell, hanem még segít-
ségre is számíthatunk rendzavaró bandák ellenében.

Míg a csáktornyai események megnyugtattak,
addig a vármegye többi részeiből annál nyugtalanítóbb
hírek érkeztek percről-percre. A katonaság otthagya
tiszteit, a zendülés pedig nőttön nőtt. Muracsányban,
Alsómihályfalván a tömeg fosztogat. Muraszerdahelyen
a tömeg kirabolja a főszolgabíró szekereit, mik annak
holmiját szállítják Alsólendva felé. Letenyén a csőcselék
üzleteket fosztogat, Alsólendván szintén felborult a rend,
a csőcselék zavarog. És ezekben a kritikus órákban, amik-
nek eseményei az idegeket megpattanásig feszítették,
hiába igyekszik a főispán úr segítséget szerezni, nem
kapunk sehonnan. A Budapesten megalakult Nemzeti
Tanács, az új Hadügyminisztérium kijelentették, hogy
az egész vonalon nincs egyetlen megbízható katonájuk,
segítsen magán a vármegye, ahogyan tud. [...]

Ebben a szorongatott helyzetben a főispán
úrral egyetértőleg – mint valamely önálló állam – saját
védelmi rendszer megteremtéséhez láttam hozzá, hogy a
tizenkettedik órában rendet teremthessünk, a zavargókat
megbüntethessük és a rablott holmikat jogos tulajdono-
saiknak visszajuttathassuk.

Ismét kezébe vette a vármegye a védelmének
intézését, s azokkal a primitív eszközökkel, amik ren-
delkezésünkre állottak és egy pár lelkes, a mai szomorú
idők bajait megértő s minden önfeláldozásra kész férfiú
segítségével sikerült gátat vetnünk a szennyes áradat
továterjedésének. Nem mulaszthatom el kiemelni ama

férfiakat, akik lehetővé tették azt, hogy vállalkozásunk sikert arasson. [...]

A csáktornyai járás majdnem összes községeiben, a perlaki járás java részében, az alsólendvai járás vendek lakta vidékein [a korabeli szóhasználatban a magyarországi szlovéneket vendeknek nevezték – P. Z.] és más járások egyik–másik magyar lakosságú községeiben a zavargások, rablások napirenden voltak, tisztviselők elmenekültek, több helyütt életveszedelemben voltak. Az anarchia tetőfokát érte el, a megye székhelye és Nagykanizsa megtelnek menekülőkkel, s a zavargások a közbiztonságot a legteljesebb felborulással fenyegették.

A helyzet annyira tarthatatlanná vált, hogy a főispán új kénytelen a belügyminiszter úr beleegyezését és felhatalmazását kérni ahhoz, hogy a statáriumot ott, ahol szükségesnek látja, kihirdethesse, és annak érvényt szerezzen.

November 6-án, míg én Alsólendván tartózkodtam, hogy onnan végezzem a rend helyreállításához szükséges intézkedéseket: a kapott felhatalmazás alapján főispán úr kihirdeti a statáriumot az alsólendvai, csáktornyai, letenyei, novai és perlaki járásokra és a statárium végrehajtásával a karhatalmi parancsnokokat bízta meg. Erre az elhatározásra a belső rend helyreállításán kívül a stájer határszélről fenyegető szlovén betörés is döntő befolyású volt.

Már november 3-án, 4-én Polstrau felől szlovén csőcselék fenyegetőleg lépett fel, Miksavárott lévő csendőreink menekülni kénytelenek. Ehhez hozzájárult a november 6-án Stridóvár felől bennünket ért támadás, melyet derék csendőreink tartóztattak fel egyik társuk, Varga őrmesternek élete árán.

Ugyancsak Belatinc, illetve Muraszombat irányából is szlovén betörési hírek érkeztek, s így gyökeres eszközökhöz kellett nyúlunk, amellyel a rend gyorsan és alaposan helyreállítható legyen.

A statárium kihirdetésével meg volt adva az az eszköz, amellyel a rendet helyreállíthattuk, csak hogy az eszköz felhasználásához kellő karhatalomra is volt szükségünk. Ezt a karhatalmat a már részben felállított nemzetőrség, elsősorban a zalaegerszegi szolgáltatta. Ehhez hozzájárult a Csáktornyán meglévő karhatalom, amely az ott szintén felállított – s a Szentilona felől november 4-én Csáktornyát ért támadás alkalmával a tűzkeresztségen is keresztül ment – nemzetőrséggel és egy kis számú, de annál használhatóbb matróz csapattal, időközben megszorodott. Ez a kisszámú, fegyelmezett matróz csapat már a statárium kihirdetését előző napon, november 5-én Alsódomborúban és Kotorban példás rendet teremtett és vasszigorral büntette meg a rabló és fosztogató tömeg főcinkosait.

Ilyformán a magunk erejéből mintegy 500-600 főre menő karhatalmat megteremtve, megkezdtem a tisztogatás nehéz és keserves munkáját, és pedig azokon a helyeken, ahol a rendzavarás a legerősebb, a rablás,

fosztogatás a legnagyobb mérvű volt. Az alsólendvai járás legveszélyeztetettebb vidékeire küldtem először Zombory alezredes által Sebestyén Jenő és dr. Hollós Ferenc főhadnagyk vezetésével alatt rendelkezésemre bocsátott karhatalmi századot. Ehhez csatlakozott dr. Czigány János szolgabíró főhadnagy vezetésével egy karhatalmi különítmény. A kettő feladatává lett a vendek lakta Belatinc és vidéke, az alsólendvai járás nyugati részének gyors és alapos kitisztítása és a rend helyreállítása.

Az útban lévő falvakban a rendet helyreállították, a népet lecsendesítették, a rablott holmikát összegyűjtve jogos tulajdonosaiknak visszaadatták, és főként nem tévesztették el szem elől úgy a főispán úr, mint az én intencióimat, mely szerint a statárium minékünk nem *célunk* volt, hanem csak *eszköz*, s azt úgy is használták, vagyis csak oly mértékben, amennyiben ezt a rend helyreállítása, az emberi igazságosság s az elrettentő példaadás megkívánta.

Tapintatosan és humánusan bánva a félrevezetett néppel jutottak el Belatincra, ahol a rendet a Muraszombatról odaküldött karhatalom részben már helyreállította. Itt Sebestyén főhadnagy megalakította a nemzetőrséget, az elűzött csendőrséget visszahelyezte, s a népet megnyugtatta három napi út után visszatért, miután elérte célját teljesen, helyreállítván a rendet az alsólendvai járás eme részében.

Amilyen gyorsan és sikerrel járt a rend helyreállítása az alsólendvai járás ezen részeiben, annál nehezebben sikerült az a csáktornyai járásban, s az ezen járással szomszédos más járásbeli községekben. Nem csoda, a baj itt nagyon mélyre hatolhatott eszközeink elégtelensége miatt egyrészt, másrészt mert a fellángolt tüzet a frontról hazaszakadt csőcselékhez tartozó katonaság folyton szította. Ezen okokhoz a két határ közelsége is hozzájárult, valamint az a látszat, hogy a hatóság tehetetlen a rablókkal szemben.

Három irányban kellett volna fellépünk egyszerre, hogy a zavargásokat hirtelen elnyomjuk: Stridóvár, Muraszardahely és Drávavásárhely irányában. Stridóvár s általában a szlovén, illetve stájer határ felől nap nap után nyugtalanítottak bennünket. A miksavári őrház, Stridóvár környéki községek naponta zavargások, összetűzések színhelyei voltak, s oda – tekintve a terep nehézségeit – nagyobb erővel kellett behatolnunk, hogy rendet teremthessünk és a helyzetet gyökeresen szanáljuk.

Hasonló áll Drávavásárhelyről is. Ezért elsősorban a fő rablófészek: Muraszardahely és környékére irányítottam Csáktornyáról a karhatalmat. Két ízben is ki kellett szállanunk, hogy a rendet helyreállítsuk. Sok vagyonna menő rablott holmit sikerült jogos tulajdonosainak visszaadnunk, és példás büntetésekkel elrettentünk a lakosságot a további rendzavarástól. Muraszardahely községe az okozott károk megtérítésére 1.000.000 koronáról szóló takarékbetéti könyvet is bocsátott rendelkezésemre, amely egyúttal biztosítékul is szolgál a jövőre

nézve, hogy hasonló rendbontások nem történnek meg. Muraszterdahely, Muraszentmárton, Vashegy, Zalaújvár, Belica, Muragárdony és Dékánfalva községekben ugyanazon két Csáktornyáról útnak eresztett különítmény állította helyre a rendet és büntette meg a zavargókat és fosztogatókat.

Stridóvár felé nagyon lassan haladt a rendcsinálás, mert tekintve a kis karhatalmat, ami rendelkezésemre állott, s tekintve a határvédelmet és vasútvonal biztosítását, nagyobb karhatalmi különítményt nem küldhettem ki, az a kis különítmény pedig a terep nehézségei miatt nehezen haladhatott előre. Sőt, időközben a Stridóvár környéki rendcsinálást fel kellett függesztenem a drávavásárhelyi események miatt.

Drávavásárhely községe kezdettől fogva – mondjuk így – egyike volt legfélelmetesebb helyeinknek. Lakossága megfertőzöttve egyrészt a hazatérő rendbontó katonaság által, másrészt a Horvátországból odaáramló csőcselék népség által, kihasználva határszéli helyzetét már november 3-án állandóan molesztálja drávai hídrőrségünket. Ez a magatartása annyira fenyegetővé vált, hogy más mód hiányában kénytelenek voltunk az őrséget bevonni, hogy életveszedelemnek ne tegyük ki őket.

A napirenden lévő zavargások annyira fejlődtek, hogy a vasútvonal biztonságát is veszélyeztetik s tartanunk kellett attól, hogy az ott összegyűlt csőcselék komoly támadásba megy át. Ez a feltevés annál is inkább fenyegetőbbé vált, mert nagyszámú felfegyverzett katonára csoportosult össze, akik gépfegyverrel felszerelve komoly támadásra, illetve megtámadtatás esetén komoly ellenállásra készültek el, s valósággal táborszerűleg rendelkeztek be.

Ily formán ezt az állandó tűzfészket, amely magatartásával az egész vidéket, de legkivált a vasútvonal biztonságát veszélyeztette, ki kellett tisztogatnom. Annál is inkább, mert kivált a vasútvonal biztonsága visszatérő katonáink zavartalan hazaszállítása szempontjából országos horderejű, s különben is ezt az állandó tűzfészket a közbiztonság érdekében is ártalmatlanná kellett tennem. Mielőtt azonban ezt megtettem volna, felszólítottam a községet, hogy önként szolgáltassa ki a fegyvereket és a felbujtókat, és állítsa helyre a rendet. Felhívásom haszталannak bizonyult. Ebben a kényszerhelyzetben Szij alezredes, karhatalmi parancsnokot és a magyar vidékek védelmére felállított nemzetőrség parancsnokát, Bartha László százados földbirtokost felkértem, hogy most már halogatás nélkül cselekedjenek.

A Szij alezredes karhatalmi kirendeltségéből, Bartha százados Alsólendva vidéki nemzetőreiből és Sebestyén főhadnagy zalaegerszegi nemzetőreiből, s a 20-as honvédtiszti tanfolyam ideküldött szakaszából összeállított 410 főből álló csapat november 12-én reggel fél hét órákor körül fogva a falut, félórai küzdelem után, azt megadásra kényszerítették. A küzdelem komoly voltát jellemzi az a tény, hogy a templom tornyában fel-

állított gépfegyver tüzeiben jutottak el derék csendőreink és nemzetőreink a faluba, ahol a rendet még aznap a csapat egy része helyreállította. Mert a csapat másik részének Drávavásárhelyről Drávacsányba kellett mennie, ahol szintén rendet teremtettek. Itt a községbe magukat befészkelte rablók egy része kitört és ezekkel kint a mezőn valóságos csatározás folyt le, amelyben a fosztogatók részéről mintegy 25-en estek el. Sajnos ez az összeütkezés a mi részünkről is áldozatot igényelt, s a 20-as honvéd gyalogezred tisztképző tanfolyamának két bátor ifja áldozata lett a rablók tüzelésének.

Az előbb részletezett drávavásárhelyi eset alkalmából a főcinkosok egy részének sikerült a reggeli szürkületben elszökniük és a horvátországi Varasdra menekülniük. Ezek hazudozásaikkal félrevezették az ottani hivatalos köröket, azt állítván, hogy a magyarok nemzetiségi okokból a muraközi falvakat felégetik és a horvát nyelvű magyar lakosságot legyilkolják. Az így félrevezetett horvát hatóságok nagyobb számú haderőt küldöttek Csáktornya ellen, amely haderőnek az lett volna a feladata, hogy támadólag lépjen fel ellenünk, ha a menekült rablók állítása igaznak bizonyulna. Szerencsére a horvát hatóságok idején belátva a szökevények állításának valótlanságát, a támadástól elállottak és parlamenterek útján érintkezésbe léptek velünk információkat kérően a muraközi eseményekről. A nyert információ teljesen megnyugtatta a horvát hivatalos köröket, s így ez a fenyegető támadás – melyet kellő erő hiányában nem verhetünk volna vissza – elmaradt.

A statárium segítségével való rendcsinálás eme alapos munkáját egyedül a perlaki járásban nem lehetett egyidejűleg kellő karhatalom hiányában tovább folytatnunk. Ennek dacára egy részében kisebb karhatalmi kirendeltségek teremtették meg a rendet, más részében pedig a lakosság a statárium hírére megszünt zavarogni, úgyhogy mire karhatalom rendelkezésemre állott, már a nagyobb rendzavarások elsimultak. [...]”

A terület konszolidálása azonban nem jelentette a magyar fennhatóság megmaradását. A megalakulóban lévő délszláv királyság kormánya hivatalosan is a megszállás kiterjesztése mellett foglalt állást. Ennek eredményeként 1918. december 24-én a Drávát reguláris csapatok – ahogy parancsnokuk nevezte a „jugoszláv nemzeti hadsereg” alakulatai – lépték át, és ellenállás nélkül vonultak be Csáktornyára, majd 25-én Alsólendvára, sőt egyes egységek tovább nyomulva átkeltek a Murán és 28-án elfoglalták Muraszombatot is.⁶ Hasonló szituáció alakult ki tehát itt is, mint az ország más határterületein. December 29-én Kolbenschlager alispán utasítására Csáktornyára utazott tárgyalni Nagykanizsa város főjegyzője, Krátky István és Darvas József őrnagy. A kiküldöttek azt akarták megtudni a megszálló jugoszláv csapatok parancsnokai-

6 Göncz László: *Sajátos események a Mura mentén 1919-ben. In: A Mura mente és a trianoni békeszerződés. (Lendvai füzetek 17.) Lendva, 2000. 33-34. p.*

tól, Kvaternik ezredestől és Perko alezredestől, hogy mi a megszállás jogalapja, és milyen területre terjed ki.⁷ A sajtó beszámolója szerint a jugoszláv főtisztek azzal indokolták az előrenyomulást, hogy a rendet akarják fenntartani és a magyar csapatok támadásait kívánják megtorolni. Az előrenyomulásra válaszként a magyar fél 1919. január első napjaiban ellentámadást indított és Alsólendváról és Muraszombatból kiszorították az ott állomásozó kisszámú katonaságot.

Az események hatására Kolbenschlag alispán február 10-ére össze kívánta hívni Zala vármegye közgyűlését, ahol rendkívüli bejelentést szándékozott tenni. A megye egész területén felkelést akart meghirdetni, egészen pontosan a régi magyar vármegyékben szokásos nemesi felkelés mintájára kívánta a fegyverforgató férfiakat hadba szólítani.⁸ Ezt a tervét azonban a belügyminiszter február 5-én rendeletben megghiúsította, mivel a kormány bízott a tárgyalásos megegyezésben, ezért a felkelés kihirdetését és a közgyűlés megtartását megtiltotta. A további fejleményeket ismét a magyarországi belpolitika eseményei határozták meg, az 1919. március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaság ugyanis új helyzet elé állította Zala megye vezetőit is. Az ország egész területén megalakultak a direktóriumok, a Vörös Hadsereg pedig támadást indított a tiszántúli és a felvidéki fronton. Zala megye határterületén azonban a status quo ebben az időszakban nem változott. A párizsi békekonferencia eközben, 1919. július 9-én elfogadta a jugoszláv igények jelentős részét, és a határvonalat a Mura és Rába folyók közötti határon jelölte ki. Ennek eredményeként a Tanácsköztársaság bukása után, 1919 augusztusában, kihasználva a zűrzavaros körülményeket, a jugoszláv hadsereg vegyes alakulatai megszállták a Muravidéket. A Zala vármegyei katonai parancsnokság ekkor ismét parlamentert küldött a jugoszlávokhoz Kovács Andor százados személyében. Perko alezredes a kérdésre, hogy mi a megszállás oka, a következő választ adta: „Okkupációt hajtanak végre, amelyet a versaillesi tárgyalások eredményeként az antant államok legfőbb haditanácsa rendelt el”.⁹ Az okkupált területek határát a Rédicss–Göntérháza–Kerkaszentmiklós és a felső Kerka patak vonalán a stájer határig jelölte ki.

Zala megye a Tanácsköztársaság utáni első közgyűlését 1919. szeptember 9-én tartotta meg, ahol a jelenlévő képviselők a történetek miatt kérelmet intéztek az antant Magyarországon tárgyaló képviselőjéhez, Sir George Clerchez, hogy „Zala vármegyének a jugoszlávok által megszállva tartott részeiről, a Muraközről és Vendvidékről a megszálló csapatok elvonulása után nemzetközi csapatok ellenőrzése mellett sürgős népszavazás tartassék, nevezett területek részének hovatartozásának eldöntése végett.” Ezt a kérésüket, mint „a Dunántúl egyik

gazdaságilag is legfontosabb szerepet betöltő vármegye közönségének” nevében hozta meg a közgyűlés.¹⁰

A kérdés eldöntését befolyásolandó a vármegye összeállított egy terjedelmes dokumentumot, amely az „Emlékirat Muraköznek” címet viselte és mintegy száz oldalon keresztül mutatta be a régió történetét és sorolta azokat az érveket, amelyek a vármegye szerint bizonyítják a terület Magyarországhoz tartozását.¹¹ Az iratot a vármegye eljuttatta a kormányhoz, amely továbbította azt a béketárgyalásokra.

Közben 1919. novemberében ismét a fegyvereké lett a szó. November 29-én hajnalban ugyanis egy magyar katonai század váratlanul előrenyomult és betört Alsólendvára. A lövöldözés hatására fegyvert fogtak a helyi lakosok is és az álmukból ébredő jugoszláv katonákat kiűzték a településről. Utóbbiak azonban a várostól nem messze rendezték soraikat, s közben erősítést is kaptak, sőt akciójukat nehéztüzérség is támogatta.¹² Ellentámadást indítottak, amely eredményesnek bizonyult, s a nap végére a magyar katonai alakulatot visszaszorították. Az ütközetben magyar oldalról öt személy vesztette életét, köztük három helyi gazda. A jugoszláv katonaság több személyt, főként a község előkelőbb polgárai közül, letartóztatott és túsul elhurcolt, ők csak hónapok múlva nyerték vissza szabadságukat.

A vármegyei közgyűlés 1920. február 9-i ülésén ismét foglalkozott a kérdéssel, ahol hivatalosan „tiltakozott a Muraköznek, valamint a belatinci járásnak és az alsólendvai járás megszállott részének az ország testéből való erőszakos elszakítása ellen. Abban a biztos tudatban, hogy az ezen megszállott területeken lakó magyar, horvát és vend anyanyelvű, a magyar állameszméhez ragaszkodó hazafias lakosság ezen elcsatolás ellen szintén tiltakozik, de mivel nincs módjában a megszállás miatt megnyilatkozni, hogy erre neki módot adhassunk, kérjük a népszavazásnak a kiküldendő olasz, angol, francia megbízottak és magyarországi megbízottak részvételével leendő elrendelését, annál inkább is, mert értesítéseink szerint a megszálló hadsereg a megszállás alatt álló községek lakóit erőszakos fenyegetésekkel arra kényszeríti, hogy a jugoszláv államhoz való csatlakozás érdekében nyilatkozatokat írjanak alá.”¹³ A feliratot a vármegye eljuttatta valamennyi magyar közjogi méltóságnak, valamint gróf Apponyi Alberthez, a Párizsban tárgyaló magyar delegáció vezetőjéhez. Emellett a vármegye „a megszállott területek visszaszerzésére irányuló propaganda és a megszállás nyomán felmerülő egyéb segélyakciók” fedezésére rendkívüli, önkéntesen történő adófizetésre szólította fel a vármegye

10 ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1919. szeptember 9.

11 Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig*. Lendva, 1996. 97-98. p.

12 Zsiga Tibor i. m. 81. p.

13 ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1920. február 9.

7 Zalai Közlöny 1918. december 30.

8 Békássy Jenő: *Zala vármegye feltámadása Trianon után*. Budapest, 1930. 14-15. p.

9 Zalai Közlöny 1919. augusztus 13.

lakóit, amely az adófizetők 1917. évi állami adójának 25 százalékos mértékéig terjedt ki. Ebből az összegből kívánták segíteni a letartóztatott és internált személyek családját, illetve elérni a kiszabadításukat.

A közgyűlés a döntések indoklásakor ismét történeti érvek sokaságát hozta fel a terület magyar mivoltának bizonyítására, majd a határozatot erős pátosszal így fejezte be: „Nem akarunk legendát költeni fájdalominkból, csak honfiúi elkeseredésünk szavai tódulnak önkéntelenül ajkainkra és [...] a legkomolyabb elhatározással, nyíltan, minden következménnyel és eshetőséggel számolva hangoztatjuk, s egyúttal ünnepélyesen meg is fogadjuk és mindennapi imádságunkba foglaljuk, hogy hazánk területi integritásáról le nem mondunk, annak semmiféle megcsonkításába bele nem egyezünk és bele nem nyugszunk, önrendelkezési jogunktól magunkat megfosztani nem engedjük és megváltoztathatatlanunk semmit el nem ismerünk soha, soha, sohasem.”

A vármegye vezetésének még egyszer lehetősége nyílt a területi változásokról kifejtene a véleményét. A magyar külügyminisztérium 1921. február 9-én tartott ülésén Zala megye alispánja felhatalmazást kapott arra, hogy bizottságot állítson össze és további szakmai anyagokat készítsen a Muraköz és a Muravidék Magyarországhoz tartozásának bizonyítására, a határnak a Dráva folyó mentén való kijelölését kérve. Az anyag összeállításában több hatóság és tudományos intézmény is részt vett, tartalmát az alispán úgy foglalta össze, hogy abban „nem csak az ezeréves történelmi múlt és igazságunk, nemcsak az ezer éven át fennállott összekötő magasabb kapcsok, nemcsak az érzelmeink után igazodó hazafiúi törekvésünk, hanem a reálpolitikai szempontok és a békeszerződés szerint elszakításra ítélt lakosság biológijája és eminens vitális érdeke és az általános emberi szempontok, és az emberi eszme megvalósításához fűződő érdekek is azt követelik, hogy a Dráva vonal legyen az ország határa”.¹⁴ 1921-ben határkiigazító bizottság járta be a határterületeket, amely előtt megjelent Zala vármegye tisztkara is, ekkor Kolbenschlág alispán vezetésével átnyújtották ezt a terjedelmes anyagot. A bizottság vezetője, David Cree angol alezredes azonban, mivel arra felhatalmazása nem volt, a kérést elutasította.¹⁵

Zala vármegye vezetése tartotta magát elhatározásához, az elkövetkező években is folytatta a propagandát a területi revízió érdekében, a határváltozásokat pedig ideiglenes helyzetnek tekintette. Ezért például, bár a békerendezés eredményeként Alsólendva a határon túlra került, a határváltozások ideiglenességének hangsúlyozására a vármegye meghagyta a járás eredeti elnevezését. A zalai csonka alsólendvai járás székhelye 1925-ig

14 ZML Zala Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1921. május 9.

15 Zsiga Tibor i. m. 99. p.

Zalabaksán volt, ettől kezdve a szomszédos novai járástól elcsatolt lenti körjegyzőséggel bővülve, Lenti székhellyel funkcionált, de továbbra is alsólendvai járás néven.

Kiss Gábor

Együtt a történelemben (Források a Muravidék történetéhez Szöveggyűjtemény 1-2.¹⁶)

Különleges könyvet vehet kezébe a Muravidék története iránt érdeklődő olvasó, ha a címben szereplő forrásgyűjtemény után nyúl – ehhez a művelethez mindkét kezére szüksége lesz, mert tekintélyes, kétkötetes, keménytablás, együttesen több mint 780 oldal terjedelmű kézikönyvről van szó, mely a Muravidék történetének több mint ezer esztendejét öleli fel, a 871-től 1921-ig terjedő időszakban. A terület, melyhez e dokumentumok kapcsolódnak, ma Szlovénia részét képezi: bár nem megszokott a szakirodalomban, hogy az ország és a nemzet történetét tárgyaló történeti mű egy másik országban, két nyelven (bilingvis kiadásban) jelenjen meg, a Muravidék esetében azonban ez nem okoz nagy meglepetést. Az első kötet bevezetőjében, melyet Molnár András készített, alapos elemzést kaphat az érdeklődő olvasó arról, hogyan is jött létre ez a korábban sose volt tájegység, mely eredetileg Zala megye alsólendvai, Vas megye muraszombati és

16 Források a Muravidék történetéhez. Szöveggyűjtemény. 1. köt., 871–1849., 2. köt. 1850–1921. (Szerk. Mayer László, Molnár András) / Viri za zgodovino Prekmurja. Zbirka dokumentov. 1. zvezek, 871–1849., 2. zvezek, 1850–1921. (Ured. Mayer László, Molnár András) Szombathely–Zalaegerszeg, 2008. 408, 376 p.

szentgotthárdi járásából alakult ki, először csak a szóhasználatban, s aztán az I. világháborút követő területi-politikai változásoknak megfelelően a gyakorlatban is. Különleges vidék ez, a mai Szlovénián belül is, hiszen a X. századtól egészen a XX. század első feléig a Magyar Királyság részét képezte, területén három őslakos nép él együtt azóta is: a szlovén, a magyar és a német. A két utóbbinak mindig szoros kapcsolata volt anyanemzetével – a Mura bal partján élő szlovének azonban nagyon sokáig magukra hagyatva, bár nemzetiségükben nem háborgatva éltek, s csak lassan, elsősorban papjaik által találtak kapcsolatot az Ausztria területén, Stájerországban és Karintiában élő nemzettestvéreikkel. Még 1920 után sem volt önálló államuk, hiszen a megalakuló Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (a későbbi Jugoszlávia) kebelezte be területüket, amelyet az 1940-es évek elején egy rövid időre vissza is csatoltak Magyarországhoz. Az 1990-es évek Balkán-háborúinak kezdetén Szlovénia katonai erővel kivívta függetlenségét, és immár önálló államként tudta elhelyezni magát az európai népek közösségében. Egy ország azonban csak akkor lesz a miénk, ha megismerjük a múltját, tisztában vagyunk történetével, hagyományaival, szokásaival. A szlovének esetében ez nem olyan egyszerű, hiszen – mint említettük – korábban más államok területét képezte hazájuk földje; a források az adott ország nyelvén vagy latinul íródtak, melyet a honi kutatók, diákok, érdeklődő olvasók számára nemcsak hozzáférhetővé, de értelmezhetővé is kell tenni. Itt találjuk meg e most elkészült forrásgyűjtemény igazi, semmivel sem pótolható jelentőségét: egyszerre két nép számára nyújtja történelmének dokumentumait, olyan módon előkészítve és elrendezve, hogy az mindenki számára a lehető legtöbbet nyújtsa, ismeretekben, történelmi tapasztalatokban egyaránt. A kronológiai elrendezés, mely illeszkedik az eseménytörténethez, igyekszik elhelyezni a forrásokat térben és időben; a szövegek feldolgozását, megértését viszont mindennél jobban segítik azok a bevezető magyarázatok, melyek a közzétett dokumentumrészletek elején találhatóak. Ha másból nem, de ezekből minden szlovén és magyar diák megértheti, nyomon követheti hazája, népe történetét. A közzétett dokumentumok magyar és szlovén nyelven, két hasámban, párhuzamosan olvashatók – így lehetőség nyílik a nyelvek kölcsönös gyakorlására is. A latin és német nyelvű forrásokat tudós levéltárosok fordították le; minden forrásközlés után kapunk még egy rövid irodalomjegyzéket is, melynek segítségével a témáról bővebben olvashatunk. Igazi különlegességeket is találhatunk több helyen: régi magyar nyelvű szövegeket a XVI. századtól kezdve¹⁷, illetve hasonló korú szlovén (vend nyelvjárású) iratokat: ez utóbbiak mellé a figyelmes szerkesztők a mai, irodalmi nyelvű szövegváltozatot is elhelyezték!¹⁸ A források kiválasztását az egyes szakterületek felelősei végezték el – jó

részük megjelent már nyomtatásban, de sokszor több évtizeddel ezelőtti, nehezen hozzáférhető kiadványokban, melyekhez egy átlagos olvasó ritkán juthat. A magyar történelemmel foglalkozók számára is sokat jelenthet viszont a különösen gazdag XVIII. századi válogatás, a nemesség és parasztság életének, mindennapjainak bemutatása, a protestánsok keservei vallásuk gyakorlásában, hitük megvallásában. Igen fontosak a dualizmus korának itt közzétett dokumentumai, melyek között számos újdonság található: nemcsak a polgárosodás számtalan példáját láthatjuk, hanem azt a folyamatot is, ahogy az együtt élő népek közé lassan éket ver a túlhajtott nemzeti érzés, elveszi a szlovénoktól településeik régi nevét, tagadja ekkor formálódó nemzeti identitásukat (a „vendiség” erőltetése majd a II. világháború idején válik tragikussá!). Ezzel együtt sem érezhető ki a forrásokból az a szikrázó feszültség, amely más nemzetiségek – pl. az erdélyi románok – esetében tetten érhető; szinte mellbevágó ezek után azokat az I. világháború végén keletkezett írásokat olvasni, amelyek a magyarokat rabszolgatartónak, ázsiai rablóknak titulálják. E források közzététele jól szemlélteti, hogy milyen a politika boszorkánykonyhája: az áhított cél, az úgynevezett délszláv népek egy államba terelése elsősorban a belgrádi katonai-politikai vezetés törekvéseit szolgálta. Ennek érdekében szították a Muravidéken is a nemzetiségi érzelmeket, majd pedig, kihasználva a Tanácsköztársaság által okozott nemzetközi riadalmat és a magyarok megosztottságát, el is foglalták a Mura és a Rába között húzódó vidéket. Hét évtizedes szembenállás, kölcsönös vádaskodások, megtorlások nyomán e két, Muravidéken élő nép, a magyar és a szlovén most mégis megbékélni látszik, és a tudósok, történészek, levéltárosok segítségével újra birtokba veszi közös hazáját – ennek egyszerű eredménye ez a most megjelent forrásgyűjtemény.

¹⁷ ld. például *Alsólendva mezőváros rendtartása és árszabása* (1558. szept. 29.) = I. 106–109. p. (32. dokumentum.)

¹⁸ pl. *A martyánci egyezség* (1643. január 1.) = I. 139–143. p. (49. dokumentum.)